

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ПРОФТЕХОСВІТИ

1. Актуальні питання євроатлантичної інтеграції України: 36. наук, праць / За заг. ред. Горбуліна В.П. – К.: ДП “Євроатлантикінформ”, 2005. – Вип. 5. – 364 с; Вип. 8. – 216 с.
2. Білорус О., Мацевко Ю. Глобальна перспектива і сталий розвиток (системні маркетингові дослідження). – К., 2005. – 492 с.
3. Згуровський М. Україна в глобальних вимірах стійкого розвитку // Дзеркало тижня. – 2006. – № 19(598). – 20 травня.
4. Котляров С.П. Розвиток фондового ринку України в контексті євро інтеграції // Ринок цінних паперів України. – 2007. – № 11 – 12. – С. 6.
5. Мочерний С., Фомітін С. Інтернаціоналізація виробництва і сучасні тенденції розвитку світового господарства // Економіка України. – 2006. – № 5. – С. 49.
6. Там же.
7. Сухоруков А.І., Собкевич О.В. Роль фондового ринку у забезпеченні економічної безпеки України // Стратегічна панорама. – 2006. – № 1. – С. 92.
8. Чесноков А. Методи оцінки зовнішньоекономічної безпеки України // Вісник ТДЕУ. – 2006. – № 1. – С. 139.
9. Там же, С. 140.

Стаття надійшла до редакції 14.10.2008.

УДК 37.047

Ярослав Камінецький, кандидат економічних наук, член-кореспондент АПН України,
член Національної Спілки письменників України,
директор Львівського науково-практичного центру
професійно-технічної освіти АПН України

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ПРОФТЕХОСВІТИ

У статті розкрито педагогічні і економічні основи управління розвитком профтехосвіти, теоретичні та методичні засади організації професійної підготовки.

Ключові слова: праксеологія, професійно-технічна освіта, професіоналізм, освіченість, компетентність.

Постановка проблеми. У сучасному світі економічний розвиток держав визначається не природними ресурсами і не обсягами промислового виробництва, а здатністю суб'єктів господарювання до впровадження нових ідей щодо задоволення споживчого попиту в якісних товарах та послугах. У розвинутих країнах більша частина ресурсів спрямовується у сферу нарощування і передавання знань, а не традиційного капіталу. Свідченнями цього є зусилля цих країн у “збиранні умів”, збільшенні кількості вчених та інженерів, котрі працюють у науково-технічній сфері, зростанні обсягів асигнувань на наукові дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як стверджують В.В. Стадних і М.А. Йохна, “не всі знання мають практичну цінність. Вони стають імпульсом для перетворень лише за умов, коли набувають форм інновацій, здатних оновлювати виробничі сили, створювати передумови для технологічних і виробничих змін. Для цього

необхідні організаційно-управлінські зусилля, спрямовані на перетворення знань на інновації та використання інновацій для досягнення цілей виробничо-господарської системи” [6, 31].

Сьогодні, в умовах конкурентної боротьби, переваги, пов'язані з доступністю джерел сировини, наявністю дешевої робочої сили, отриманням тимчасових пільг є нестійкими, бо легко можуть бути перейняті конкурентами. Переваги, пов'язані з наявністю в підприємства кваліфікованого персоналу, здатного використовувати сучасні технології, вести інноваційний пошук і створювати новинки, розвивати і вдосконалювати матеріально-технічну базу, забезпечувати високі стандарти діяльності та формувати позитивний імідж організації, є тривалими і дають змогу досягти високої ефективності виробництва. Ці переваги завдяки креативним менеджерам, котрі вміють мислити на перспективу, генерують гнучкі управлінські рішення, залучають експертів з різних сфер діяльності для складання прогнозів, розв'язання

нестандартних завдань, дають змогу діяти на випередження, забезпечити розвиток організації.

Японська школа менеджменту вважає головним своїм завданням залучати до інноваційної діяльності всіх працівників організації. Формування управлінського та виробничого персоналу відбувається через використання групової (командної) роботи, заохочення працівників до постійного навчання з використанням системи тренінгів, стимулювання росту освітньо-кваліфікаційного рівня працівників, підняття престижності кваліфікованої праці.

В американському менеджменті людський чинник визнаний основною продуктивною силою суспільства. Він є фундаментом сучасних концепцій удосконалення систем і методів управління, свідомого та ефективного застосування нагромаджених знань, умінь, досвіду, поєднаних з природними якостями – прагненням до пізнання, аналітичним мисленням, творчою діяльністю. “Знання, уміння, трудові навички, ініціатива, заповзятливість персоналу фірми – це важливіші стратегічні ресурси, ніж фінансовий чи виробничий капітал” [7, 46].

Доречно зауважують Ю.В. Боговяленська та Є.І. Ходаківський, що економіка – це насамперед люди, а люди – це передусім мислення, розум, воля, дух. В основі діяльності людини має лежати праця, яка ґрунтується на власній поведінці. Для управління людською поведінкою існує наука-праксеологія. Це – максимальна адаптація цілей управління й управлінських рішень до потреб життєдіяльності людини.

На жаль, у нашій країні цю науку ще мало застосовують в економіці та менеджменті. Дві величини – знання і діяльність – відіграють провідну роль у праксеологічному підході. Знання – це теоретична діяльність розуму. Діяльність – специфічна форма активного ставлення людини до навколишнього світу. Зміст останньої – це вміння, доцільність, дія, справа. Практиологічний підхід показує, як всезагальне суспільне знання перетворюється у безпосередню продуктивну силу. “Науково-технічний прогрес приводить до зростання ролі знання й освіти. Остання, на сьогоднішній день, є однією з найважливіших умов розвитку і прогресу [1, 8 – 10].

Отже, нові тенденції загального цивілізаційного розвитку сучасного світу визначають особливу роль освітньої діяльності в житті людства. Освіта стає пріоритетною галуззю життєдіяльності. За визначенням В.Г. Кременя, в наш час місце освіти в суспільстві визначають дві тенденції.

“Перша – перехід від індустріального виробництва до науково-інформаційного, яке

змінює буквально всі аспекти життя і діяльності суспільства в цілому і окремої людини зокрема.

Друга тенденція – це тенденція до глобалізації світу, яка охопила всі галузі суспільного життя. Коли говорять про глобалізацію, то мають на увазі зближення держав, націй, завдяки якому створюються широкі передумови для формування єдиного економічного простору, єдиного інформаційного поля, єдиного неба і т. ін. Серед іншого глобалізація передбачає формування єдиних принципів, єдиного типу суспільних відносин в економіці, в інших сферах життя. Інакше країна може опинитися на узбіччі світових цивілізаційних процесів” [3, 19].

На думку В.Г. Кременя, ці тенденції визначають нові пріоритети, насамперед ті, які будуть задіяні для розвитку людини. Якщо в минулому матеріальна власність становила основу індустріального виробництва, то сьогодні в суспільстві науково-інформаційних технологій переважає інтелектуальна власність. Якщо взяти всю оцінену в США власність у вартісному вираженні, то на матеріальну власність (заводи, фабрики, будинки тощо) припадає лише 30 відсотків вартості, а решту складає інтелектуальна власність. Нові технології, в тому числі й освітні, вибудовуватимуться на інтелектуальній власності [3, 19]. Таким чином, сучасний стан освіти, необхідність її модернізації цілком залежать від умов, що їх створює науково-технічний прогрес.

Серед проблем, які у ХХІ столітті постали в усіх сферах життєдіяльності людини і суспільства, а отже і перед сферою освіти, що готує людину до життя, виокремлюється і важливість розвитку професійно-технічної освіти як динамічної системи здійснення активного впливу на подальший розвиток економіки, забезпечення випереджувальної професійної підготовки молоді та дорослого населення у відповідності до світових тенденцій неперервності професійної освіти і навчання впродовж життя.

Перехід до інформаційного суспільства, сучасний рівень науково-технічного прогресу ставлять надзвичайно високі вимоги до набуття фахівцями нових професійних знань, умінь і навичок. Освіта і професійна підготовка стають неперервними і повинні забезпечити працівникам необхідний професійний розвиток.

Як стверджує С.М. Ніколаєнко, формування трудового потенціалу є надзвичайно важливим завданням для розвитку України. Від цього залежить не тільки доля вітчизняної економіки та можливості її переходу на інноваційну модель, а й стабільність соціально-політичного життя країни.

“Це, з одного боку, значною мірою стосується і національної системи професійно-технічної освіти, яка органічно пов’язана із суспільним виробництвом і працює на відтворення робітничого потенціалу країни, а з другого боку, ступінь її розвитку наочно віддзеркалює соціально-економічний стан у галузях виробництва та сфері послуг.

Розвиток економіки, що базується на концепції відкритості, вимагає також орієнтації на світові тенденції з урахуванням особливостей національного розвитку.

Ринкова економіка чітко визначає орієнтири професійної освіти, робить очевидним, що головна мета всіх суб’єктів освітнього процесу полягає в необхідності врахування сучасних соціально-економічних реалій ринку праці і трансформування їх у конкретні програми професійної підготовки фахівців” [5, 3].

У Концепції розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні зазначено: “Зростає потреба наукового, науково-методичного, нормативно-правового супроводу функціонування системи професійно-технічної освіти, врахування міжнародного досвіду з метою модернізації підготовки кваліфікованих робітників для різних галузей промислового, сільськогосподарського виробництва, будівництва і сфери послуг” [2, 6].

Розвиток професійно-технічної освіти в Україні залежить від багатьох чинників, зокрема: реальної державної політики в цій сфері освіти; врахування світових тенденцій у науково-технічному поступі різних галузей виробництва; наукового обґрунтування змісту професійної освіти, розробки й оновлення її стандартів; підготовки нової генерації педагогів професійної освіти, підвищенні їх педагогічної майстерності та соціальної захищеності; участі роботодавців у підготовці сучасного виробничого персоналу і створенні необхідної матеріально-технічної бази професійних навчальних закладів; розвитку соціального партнерства і його законодавче закріплення; видання підручників нового покоління; забезпечення високоефективної управлінської діяльності на всіх рівнях – загальнодержавному, регіональному та на рівні кожного навчального закладу.

У нашій державі здійснюється реформування освіти відповідно до вимог Національної доктрини розвитку освіти, в тому числі професійної підготовки робітничих кадрів у професійно-технічних навчальних закладах. Проводиться оновлення змісту професійної підготовки, організації навчально-виховного процесу в галузі

профтехосвіти відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних науково-технічних досягнень, впровадження нових економічних та управлінських механізмів її функціонування.

Ці зміни відбуваються в контексті загально цивілізаційних трансформацій, зумовлених як глобалізаційними процесами, широким розповсюдженням нових освітніх технологій, сучасних засобів інформації та комунікацій, так і потреб та можливостей в індивідуальному, особистісному розвитку людини. Йде становлення моделі особистіснозорієнтованого навчання, утверджується діяльно-особистісний підхід до розвитку людини.

Нові вимоги до професійної підготовки кадрів полягають у створенні умов для навчання, перепідготовки і підвищення кваліфікації фахівців нової формації, відкритті нових типів професійних навчальних закладів, розширенні спектра освітніх послуг, підготовці фахівців зі складних, наукомістких, інтегрованих професій, здатних забезпечити конкурентноздатність і високу якість продукції. Головними цінностями професійної освіти є: самостійність, професіоналізм, мобільність, підприємництво, комунікабельність. Пріоритетами її розвитку мають стати: впровадження сучасних інформаційних технологій, доступність, ефективність, підготовка молодого покоління до життєдіяльності в постіндустріальному суспільстві.

Ці вимоги добре кореспондуються з думками В.Г. Кременя: “У минулому має залишатися авторитарна педагогіка, має перемагати педагогіка толерантності. Ключове завдання – наблизити всю справу освіти і виховання до природних здібностей кожної конкретної дитини для того, щоб дати їй змогу пізнати себе, допомогти розвинутися в самоосвіті, щоб у дорослому житті вона могла самореалізуватися найбільшою мірою. Іншими словами, щоб могла займатися улюбленою справою професійно, з високою компетентністю. У глобалізованому суспільстві, щоб ефективно діяти, людина має бути компетентною. Колись спілкування відбувалося на рівні общин, потім – міст, країн. Нині людина спілкується з цілим світом, а з часом ці зв’язки урізноманітнюватимуться. Тому треба формувати особистість самодостатню, конкурентоспроможну в цьому швидкозмінному світі” [3, 21].

Існують за визначенням В.М. Мадзігона три взаємопов’язані групи причин посилення уваги до проблем розвитку профтехосвіти.

Економічні причини. Зростання потреби у

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ПРОФТЕХОСВІТИ

висококваліфікованих фахівців. Якщо за короткий термін не вийти на світовий рівень підготовки кваліфікованих робітників і спеціалістів, то наша промисловість програватиме в конкурентній боротьбі з країнами, які мають відповідний кадровий потенціал.

Педагогічні чинники. Професійна підготовка займає центральне місце в системі неперервної освіти, а профтехосвіта є основою всієї піраміди професійної підготовки кадрів. Провідною проблемою тут є наступність, взаємозв'язок між загальноосвітньою школою, профтехосвітою, вищою школою та закладами післядипломної освіти. Накопичено цінний досвід співпраці профтехосвіти із службами зайнятості з питань підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації незайнятого населення. У зв'язку з переходом загальноосвітньої середньої освіти на 12-річний термін навчання та введенням профільного навчання устарілій школі актуальним є використання досвіду і можливостей профтехосвіти у трудовому навчанні, допрофесійній і професійній підготовці школярів. Без профтехосвіти неможливо ефективно розвивати і вищу школу, а це вимагає, щоб система профтехосвіти була багаторівневою та багатоваріантною.

Соціальна функція галузі. Система профтехосвіти є необхідною передумовою для розв'язання проблем зайнятості, захисту молоді від безробіття, виховання молодих людей, їх соціального захисту [4, 5].

Отже, профтехосвіта має задовольняти потреби таких категорій населення: молоді, котра навчається у професійно-технічних навчальних закладах; виробничого персоналу різних галузей економіки (через перенавчання, підготовку і підвищення кваліфікації працюючих або вивільнюваних працівників); незайнятого населення; інших громадян, котрі мають потребу здобути професію або змінити вид діяльності; учнів старшої загальноосвітньої школи, які навчаються за технологічним профілем; студентів вищих навчальних закладів, котрі здобувають робітничу кваліфікацію на власній базі чи на базі професійно-технічних закладів [4, 1 – 2].

Важливими чинниками розвитку професійної підготовки кадрів є: прогнозування її розвитку на основі моніторингу ринку праці, особливо в регіонах; рівний доступ до здобуття професій різними категоріями населення; об'єднання зусиль міністерств, відомств, роботодавців, науковців, громадських об'єднань та організацій для розвитку соціального партнерства і посилення відповідальності за якість професійної підготовки;

законодавче забезпечення підготовки конкурентоспроможних фахівців.

Надзвичайно актуальними для розвитку професійної підготовки фахівців у нових соціально-економічних умовах стають: забезпечення нормальних умов функціонування та розвитку професійно-технічних навчальних закладів; налагодження їх ефективної взаємодії з підприємствами, установами й організаціями-замовниками, підготовка робочих кадрів і спеціалістів, органами виконавчої влади і місцевого самоврядування в регіонах, створення регіональних програм розвитку професійної підготовки кадрів та їх матеріально-фінансове забезпечення; формування різнопрофільної мережі, створення закладів різного типу (професійних ліцеїв, центрів профтехосвіти, навчально-тренувальних фірм, галузевих центрів практичної підготовки фахівців тощо); забезпечення галузі необхідними фінансовими, матеріальними, кадровими, організаційно-технічними ресурсами, в тому числі за рахунок різних джерел надходження; професійне навчання осіб з обмеженою працездатністю.

Надалі головним завданням буде: постійне оновлення змісту професійної підготовки з урахуванням динамічних змін у галузях економіки, в техніці і технологіях; поєднання професійної підготовки з вихованням громадян; створення і введення державних стандартів професійної підготовки; запровадження інтерактивних методів навчання, зокрема дорослих; варіативність та гнучкість освітньо-професійних програм відповідно до змін на ринку праці та попиту на сучасні професії.

Особливого значення в ринкових умовах набувають чинники задоволення потреб регіонів у робітничих кадрах і фахівцях, забезпечення ефективної зайнятості працездатного населення. Це ставить нові вимоги щодо співпраці з державними службами зайнятості, об'єднаннями роботодавців стосовно навчання, перепідготовки і підвищення кваліфікації виробничого персоналу та незайнятого населення як у навчальних закладах, так і безпосередньо на виробництві. В цьому плані актуалізується питання проведення висококваліфікованої професійної орієнтації серед різних верств населення, посилення цієї роботи в усіх типах навчальних закладів, зокрема вирішення проблем професійної адаптації випускників професійних навчальних закладів.

Важливими і корисними є також запозичення зарубіжного досвіду професійної підготовки кадрів.

Сьогодні світова система економічних

